



BANK TIZIMINING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Abdinabiyeva Dildora Eshmurod qizi

Alfraganus Universiteti Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Kurbanov Jasurbek

Ilmiy rahbar:

Alfraganus Universiteti Iqtisodiyot dekani: dots.v.b. PhD

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17233665>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-sentabr 2025 yil

Ma'qullandi: 28-sentabr 2025 yil

Nashr qilindi: 30-sentabr 2025 yil

KEY WORDS

Bank tizimi, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy barqarorlik, pul-kredit siyosati, investitsiya, moliyaviy resurslar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada bank tizimining milliy iqtisodiyotda tutgan o'rnini, uning asosiy funksiyalari va iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omillari tahlil qilinadi. Banklar moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash, investitsiyalarni rag'batlantirish, ishlab chiqarish jarayonlarini qo'llab-quvvatlash va pul-kredit siyosatini amalga oshirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Maqolada bank tizimining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri nazariy va amaliy jihatdan ko'rib chiqiladi hamda O'zbekiston tajribasi misolida yoritib beriladi.

Bugungi globallashuv jarayonida iqtisodiy rivojlanishning barqaror sur'atlarini ta'minlash, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va aholi farovonligini yuksaltirish eng ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda bank tizimining roli beqiyosdir. Banklar iqtisodiy faoliyatni moliyaviy qo'llab-quvvatlovchi asosiy institutlardan biri sifatida kapital harakati, investitsiyalarni rag'batlantirish hamda pul-kredit siyosatini amalga oshirish orqali makroiqtisodiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bank tizimi iqtisodiy rivojlanishning "qon tomiri" vazifasini bajaradi, chunki moliyaviy resurslarning oqilona taqsimlanishi va ularning samarali aylanishi aynan banklar orqali amalga oshadi. Moliyaviy vositachilikning kuchli bo'lishi iqtisodiyotdagi investitsion muhitni yaxshilaydi, ishlab chiqarish korxonalarini yangi texnologiyalarni joriy etishga undaydi va innovatsion rivojlanishga zamin yaratadi. Shu bois, bank tizimi mamlakatning nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilab beruvchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, banklar milliy iqtisodiyotning turli bo'g'inlari o'rtasida vositachilik qilibgina qolmay, balki iqtisodiy islohotlar samaradorligini oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda ham yetakchi o'rin tutadi. Kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish orqali banklar yangi ish o'rinlarini yaratadi, aholining daromadlarini oshiradi hamda ichki iste'mol bozorini kengaytiradi. Bu esa mamlakatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, kuchli bank tizimiga ega davlatlarda iqtisodiyotning barcha tarmoqlari jadal rivojlanadi. Masalan, Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda bank sektori iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishini moliyalashtirishda asosiy vosita sifatida ishlatiladi. Bunday tajriba shuni tasdiqlaydiki, bank

tizimining ishonchli va samarali faoliyatisiz uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mushkuldir.

Asosiy qism

O'zbekiston sharoitida ham bank tizimi iqtisodiy islohotlar jarayonida markaziy o'rinni egallaydi. Mustaqillik yillarida mamlakatimizda ikki pog'onali bank tizimi shakllantirildi, tijorat banklari faoliyati kengaydi va ularning investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi ulushi ortib bordi. So'nggi yillarda esa bank sektorini modernizatsiya qilish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, xalqaro moliya bozorlari bilan integratsiyani kuchaytirish hamda raqamli bank xizmatlarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shunday qilib, bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi va rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib, u nafaqat moliyaviy oqimlarni boshqaradi, balki iqtisodiyotni strukturaviy modernizatsiya qilish va innovatsion taraqqiyotga yo'naltirishda ham yetakchi rol o'ynaydi. Shu nuqtai nazardan, bank tizimining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini chuqur ilmiy tahlil qilish dolzarb vazifalardan biridir.[1]

Bank tushunchasi tarixan juda qadimdan shakllangan bo'lib, uning ildizlari ilk savdo aloqalari va pul muomalasi rivojlanishiga borib taqaladi. Dastlabki banklar sifatida savdogarlarning o'zaro qarz berish faoliyatlari ko'rilsa, keyinchalik ular to'lov va hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi maxsus moliyaviy institutlarga aylangan. Nazariy jihatdan banklar iqtisodiy tizimda moliyaviy vositachi vazifasini bajaradi. Ya'ni, aholining ortiqcha pul mablag'lari banklarga jalb qilinadi va ular kredit ko'rinishida kapitalga muhtoj xo'jalik yurituvchi subyektlarga taqdim etiladi. Shunday qilib, bank tizimi jamg'arma va investitsiyalar o'rtasida vositachilik qilib, moliyaviy resurslarning samarali harakatini ta'minlaydi. Iqtisodiy nazariyalarda bank tizimining o'rni va ahamiyati turlicha izohlangan. Masalan: Klassik iqtisodiy nazariya banklarni oddiy vositachi sifatida ko'rib, ularning asosiy vazifasi kredit berish va to'lovlarni amalga oshirish deb ta'riflaydi; Keynsiy yondashuv esa banklarning investitsion jarayonlarga ta'sirini alohida e'tirof etib, ularni iqtisodiy sikllarni muvozanatlashda muhim institut sifatida ko'rsatadi; Zamonaviy monetar nazariya banklarni pul-kredit siyosatining markaziy bo'g'ini sifatida baholab, ularning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyatini ta'kidlaydi.[2]

Demak, bank tizimi nafaqat moliyaviy oqimlarni boshqaruvchi, balki iqtisodiy islohotlarni qo'llab-quvvatlovchi va rivojlanish strategiyalarini amalga oshiruvchi muhim mexanizm sifatida qaraladi. Bank tizimi iqtisodiy rivojlanishga ta'sir ko'rsatuvchi ko'plab funksiyalarni bajaradi. Ularning eng muhimlari quyidagilardan iborat:

Moliyaviy vositachilik funksiyasi. Banklar aholi va korxonalarining bo'sh mablag'larini jalb qilib, ularni kredit shaklida ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqa sohalarga yo'naltiradi. Bu jarayon kapitalning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi.

To'lov va hisob-kitoblarni amalga oshirish funksiyasi. Bank tizimi orqali nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosdagi pul o'tkazmalari, hisob-kitoblar tez va ishonchli amalga oshiriladi. Bu esa savdo va investitsion aloqalarning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Jamg'arma va investitsiya funksiyasi. Banklar aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning mablag'larini yig'ib, ularni investitsion loyihalarga yo'naltiradi. Bu ishlab chiqarishni kengaytirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim omil hisoblanadi.

Pul-kredit siyosatini amalga oshirish funksiyasi. Markaziy bank tijorat banklari faoliyatini muvofiqlashtiradi, kreditlash hajmlarini tartibga soladi va inflyatsiya darajasini nazorat qilish orqali makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Risklarni boshqarish funksiyasi. Banklar moliyaviy vositalar orqali risklarni taqsimlash, sug'urta qilish, garov mexanizmlari va boshqa usullar orqali iqtisodiy xavflarni kamaytiradi.

Raqamli xizmatlar va innovatsion funksiyalar. So'nggi yillarda banklar mijozlarga masofadan xizmat ko'rsatish, mobil banking, elektron to'lov tizimlari kabi zamonaviy xizmatlarni taqdim etmoqda. Bu iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasiga katta hissa qo'shmoqda.[3]

Bank tizimi iqtisodiy rivojlanishda moliyaviy oqimlarni samarali boshqarish, ishlab chiqarish jarayonlarini moliyaviy resurslar bilan ta'minlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash orqali asosiy omillardan biriga aylanadi. Ularning ishonchli faoliyatisiz iqtisodiy barqarorlik va uzluksiz rivojlanishni tasavvur etib bo'lmaydi. Bank tizimi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining eng muhim mexanizmlaridan biri sifatida kapitalning oqilona taqsimlanishiga xizmat qiladi. Jamiyatda mavjud bo'sh pul mablag'lari banklar orqali to'planib, kredit shaklida iqtisodiyot tarmoqlariga yo'naltiriladi. Bu jarayon ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va eksport salohiyatini oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Banklarning kredit siyosati investitsion jarayonlarga bevosita ta'sir qiladi. Agar banklar uzoq muddatli va past foizli kreditlarni taqdim etsa, tadbirkorlar yangi ishlab chiqarish loyihalarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Natijada iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi jadallashadi.

Bank tizimi mamlakatda pul muomalasi va kredit munosabatlarini boshqarish orqali makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladigan pul-kredit siyosati inflyatsiya darajasini nazorat qilish, milliy valyuta kursini barqarorlashtirish va likvidlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Barqaror pul-kredit siyosati: ishlab chiqarish korxonalarining rejalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi; aholining real daromadlarini himoya qiladi; tashqi iqtisodiy aloqalarning rivojlanishiga zamin yaratadi. Shu bois, bank tizimi mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik milliy iqtisodiyotning "harakatlantiruvchi kuchi" hisoblanadi. Banklar ushbu sohani moliyalashtirish orqali yangi ish o'rinlari yaratadi, raqobat muhitini kuchaytiradi va aholining turmush darajasini oshiradi. O'zbekistonda so'nggi yillarda kichik biznes subyektlariga kredit ajratish hajmi muntazam oshib bormoqda. Masalan, imtiyozli kreditlar, garovsiz mikrokreditlar, startaplarni qo'llab-quvvatlash dasturlari orqali yuz minglab tadbirkorlar o'z faoliyatini kengaytirish imkoniyatiga ega bo'ldi.[4]

Xulosa

Yuqorida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank tizimi nafaqat moliyaviy vositachilik funksiyasini bajaradi, balki mamlakat iqtisodiyotining barqaror va izchil rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Banklar iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlash, investitsion loyihalarni moliyalashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, aholining moliyaviy madaniyatini oshirish va xalqaro iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishda muhim vositachi hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, bank tizimi iqtisodiy rivojlanishning asosiy tayanch ustunlaridan biri sifatida mamlakatda barqarorlik va farovonlikni ta'minlashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Uning samarali faoliyati orqali jamiyatda iqtisodiy o'sish sur'atlari oshadi,

yangi ish o'rinlari yaratiladi, ijtimoiy sohalarga investitsiyalar ko'payadi va aholining turmush darajasi yaxshilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Закон Республики Узбекистан «О банках и банковской деятельности». № ЗРУ-580. от 5 ноября 2019 г.
2. Закон Республики Узбекистан «О центральном банке Республики Узбекистан». № ЗРУ-582. от 11 ноября 2019 г.
3. У.Азизов, Т.Каралиев и др. «Банковское дело» учебное пособие. Ташкент 2018 г.
4. Алексеев П.В. Банковское дело: управление в современном банке. Учебное пособие для ВУЗов / П.В. Алексеев, сост. -М.: КноРус, 2018. - 304 с.
5. Тавасиев А.М. Банковское дело: Учебник для бакалавров / А.М. Тавасиев. — М.: Юрайт, 2017. — 647 с.
6. Каримова, Азиза Махомадризовна Совершенствование банковского кредитования субъектов предпринимательской деятельности в сфере туруслуг на основе опыта зарубежных стран. JOURNAL OF ECONOMICS, FINANCE AND INNOVATION. 2022. ISSN: 2181-3299 Volume-II Issue 1. -С. 41-50.
7. Karimova, A. M. (2020). Role of marketing services in innovative development of tourism activities. American Journal of Economics and Business Management, 3(1), 24-32. <https://doi.org/10.31150/ajebm.v3i1.108>
8. Каримова, А. (2021). Совершенствование банковского кредитования инновационного развития предприятий сферы туризма. Экономика И Образование, (4), 59-65. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economy_education/article/view/7576

INNOVATIVE
ACADEMY